рап.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (10146) | 1976 чылдың июль 8, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Республиканың күш-ажылчы хүннери

Чайлаглaрда

Өвүр районда «Кызыл тук» колхозтуң малчыннары Час-Адырның сериин чайлагларында хонгулапкан. Ук чайлагларга чедери берге, ынчангаш Шокар-Тайганың арт кырынга илчирбе дугуйлуг ийи тракторну тургускан. Олар машиналарның арт ажарынга дузалажып турар.

Час-Адырда кыргылда пунктузу база тургустунган. Ында ачыл тудук. Кыргылда удавас доостур.

Чайлагларның оът-сигени эки, мал семирип турар.

К. КАРТЫГ-ООЛ,
О. ДАГБА-КӨК.

* * *

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының малчыннары чайлагларже кожериниң мурнунда хурал кылган. Ол хуралга кымның кайы чайлагже кажан көжерин, өг кожүрер машина болгаш мал сүрер кижилерни чугаалажып көрген.

Оорукнуң өшкү бригадазындан 22, Кудуктуң хойжу бригадазындан 26 кодан чайлагларже көшкен. Олар-биле чергелештир Мажалыкта сагбас инек болгаш молдургалар база чылгы коданнары сериин оъттуг тайгаларда барган. Чамдык малчыннар машина четпес Хорум-Бажы, Кургаг-Хөлчүк, Адыр-Кара-Суг ышкаш черлерде хонганнар.

Чайлаглаашкын үезинде малчыннарның аъш-чем болгаш бараан-биле хандырылгазын экижидери, кино, концерт көргүзерин үзүктелдирбези, лекция, беседа чорудары бригаданың планында көрдүнген. Ук ажылдар организастыг кылдынып турар.

Б. БАРБА.

* * *

Малдың чайгы семиртилгези «Торгалыг» совхозта организастыг эгелээн. Чоза, Сарыг-Хөл ышчаар 15 кодан, Пөштүг-Белдир, Шаалааш, Айлыгбэй кавызында 22 кодан мал чайлаглап турар. Чайлаг-Хем, Хамар, Көк-Каът чайлагларында база аалдар бар. А бода мал болгаш өшкү коданнары Кожээ болгаш Тээли бажында барган. Калжаалыг-Өзен, Чапагаш, Даптыг-Кара-Суг ышкаш суу када бээр черлерде аалдарже Түлүш Төгүс-оол машина-биле сугну чедирип турар.

«Торгалыг» совхозтуң девискээринде ам 34 муң ажыг шээр, 3,5 муң бода мал чайлаглап турар. Кодан бүрүзү совхоз дирекциязының болгаш тускай эртемниглерниң хайгааралында. Агит-массалыг ажылдар план ёзугаар чорупт турар. Кино болгаш концерт көөрү база организастаттынар.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.

НОГАА СУГГАРЫЛГАЗЫ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизатору Алексей Яковлевич Нагаев харысалгалыг даалганы күүседип турар — ногаа культураларының суггарылгазын удуртуп турар.

Совхозтуң огороду 100 гектар ажыг шөлдү ээлээн. Ында бир насос станциязы болгаш ийи чаашкыннадыр агрегат бар. Ол агрегаттың бирээзи — мурнакчы механизатор Алексей Нагаевтиг.

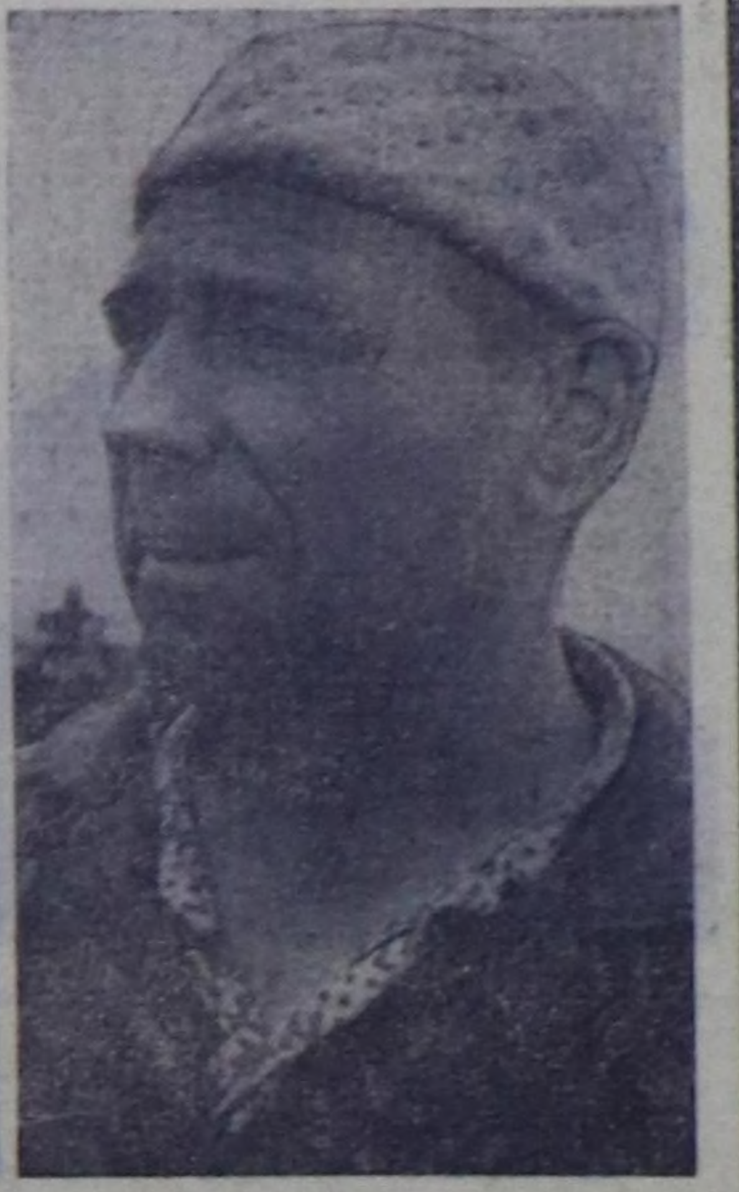

ЧУРУКТА: ногаа культуразын суггарып турары. Механизатор А. НАГАЕВ.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЕПТЕЛГЕ ИДЕГЕЛДИГ

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң механизаторлары күскү дүжүттүң ажаалдазынга шыңгыы белеткенип турарлар. Бо хүннерде комбайн септелгези түлүк.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында колхозтуң механизаторлары алды комбайн септээр. Ук ажылды организастыг чорутканының түңнелинде беш комбайнның септелгези бүрүн доозулган.

Септекчилер аразынга социалистиг чарыш калбарган. Оон мурнуку одуруун Хертек Лиске, Иргит Көк-оол, Хертек Өнер-оол олар үргүлчү ээлеп, шынар дээш демиселге идепкейлиг киржип келгеннер. Оларның септээн комбайннары идегелдиг.

К. СЕМИС-ООЛ.

Бистиң үлүүвүс

«Тыва даг-дүгү» комбинатка Совет күрүнениң болгаш Коммунистиг партияның тургузукчузу В. И. Ленинниң адын тыпсканы Тываның ажылчы чоннарынга улуг өөрүшкүлүг болуушкун. Ол бедик атка төлептиг болур дээш ак-довуракчылар эң кызымак ажылдаар ужурлуг.

В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың ийиги ээлчээн тударынга чүгле Тываның эвес, бүгү чурттуң төлээлекчилери киришкен. Делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнде комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга киирген. Бо улуг үүлени бүдүреринге мээң удурткан бригадамның кежигүннери база-ла идепкейлиг киришкен.

Бригадага Красноярск үлетпүр түлүгүнүң Ачинскиде, Минусинскиде болгаш өске-даа хоорайларда организацияларындан келген болгаш Ак-Довурак хоорайдан дыка хөй кижи ажылдап турган. Чыл эгезинден бээр майга чедир бистиң тускай шывыкчылар бригадазы ниитизи-биле 17.000 дөрбелчин метр хемчээлге шывыг ажылдарын кылган. Ол дээрге, улуг хемчээлдиг, бедик харысалгалыг ажыл болган. Кандыг-даа ажылга социалистиг чарыш улуг рольдуг болур. Ынчангаш шывыкчылар аразынга социалистиг чарышты организастаан. Ону чүгле тус-тус кижилерниң эвес, бригадаларның аразынга база калбарткан. Чарыштың түңнелин үндүрерде ажылдың шынарын онзагай көөр турган.

Бүгү ак-довуракчыларга, ылангыя оон тудугжуларынга байырланчыг үе келген: делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы, эң баштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 106 чыл болганынга холбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн социалистиг хүлээлгеде айытканының ёзугаар күрүне комиссиязынга дужааган. Ынчан өске бүгү коллективтерге ышкаш, бистиң шывыкчылар бригадаларының аразынга социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Орта арга-дуржулгазы улуг красноярскылар бирги черни ээлээн. Олар мурнунда ындыг улуг тудугларга ажылдап чораан, бедик мергежилдиг шывыкчылар чүве. Ынчалза-даа мээң удуртканым, ак-довуракчылардан тургустунган бригадам, оларга каш-ла хуу четпейн барган. Ынчангаш ийиги черни алган бис. Тус-тус шывыкчылардан социалистиг чарышка Кошкар-оол Санча, Михаил Кузнецов, Анатолий Дюдюк болгаш өскелер-даа тиилекчилер боор турган. Ол аныяк ажылчыннар красноярскыларының, минусинчилерниң арга-дуржулгазын шиңгээдип алгаш, амгы үеде боттарының шывыкчы профессиязынга мергежилин, дуржулгазын өскелерге дамчыдып берип турар.

Амгы үеде бистер комбинаттың өске-даа тудугларының шывыг ажылдарын кылыр, тускай бригада бооп ажылдап турар бис. Даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинаттың ийиги ээлчээн тудуп, ону ажыглалга кииреринге бистерниң, шывыкчыларның үлүү база киргенинге чоргаарланып турар бис.

Улуг баштыңчы В. И. Ленинниң адынга төлептиг болур дээш бистер, шывыкчылар моон-даа соңгаар кызымаккай ажылдаарывысты, оңгу беш чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш демисежиривисти хүлээнген бис.

К. ЧАЛБАА,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң шывыкчылар бригадири.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

КОЛ ЧҮВЕ — КИЖИ ДЭЭШ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Үлетпүр, Хоойлу-дүрүм саналдар, Бойдус камгалалының, Кодээ ажыл-агыйы, Тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң, Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссияларының июль 6-да болган каттышкан хуралынга РСФСР-ниң Чер иштиниң байлактарының дугайында Кодексизиниң төлевилелин чугаалажып көрген. Хоойлу төлевилелиниң талазы-биле комиссияга кирген саналдарны, эргелерни болгаш харыларны түңнеп көрген депутаттарның белеткел комиссиязының дыңнадыын аңаа чугаалашкан.

РСФСР-ниң чер иштиниң байлактарының дугайында Кодексти хүлээп алыры чер иштиниң байлактарын чөп ажыглаарынга, минералдыг чиг-эттерге чурттуң өзүп турар хереглелдерин, улус ажыл-агыйының өске-даа хереглелдерин хандырарынга улуг дөгүм болур, бойдус байлактарын келир үениң салгалынга арттырып каарынга дузалаар деп бодалын комиссия илереткен. РСФСР-ниң чер иштиниң байлактарының дугайында Кодекстиң төлевилелин комиссия бир үн-биле чугула деп көрген болгаш ону РСФСР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирер деп шиитпирни хүлээп алган.

Ол-ла хүн Бойдус камгалалының болгаш Кодээ ажыл-агыйы талазы-биле доктаамал комиссияларның каттышкан хуралы болган. Аңаа бойдус камгалалының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының дугайында Хоойлуну күүседиг турарын контрольдаар талазы-биле Оренбург областың ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери ол чугула хоойлуну боттандырарынче, черни хумагалыг ёзу-биле көөрүнче улуг кичээңгейни салып турар деп депутаттар демдеглээн. Чижээ, кодээ болгаш суур Советтериниң бот-идепкейи-биле мурнунда ээн чыткан 40 муң ажыг гектар черни ажыглалче немей киирген. Тоску беш чылдың чылдарында бүдүрүлгелерге болгаш хоорайларга хөй санныг арыглал системаларын ажыглалга киирген. Оон-биле чергелештир бойдус камгалалының талазы-биле Хоойлуну сагыырынга болгаш чогуур хемчеглерни боттандырарынга ам-даа шыңгыы контрольдуң чугула боор турарын демдеглээн.

РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназында перспективтиг кодээ суурларның тудуунуң болгаш чаагайжыдылгазының чорудуп турарын Тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң база Чуртталга-коммунал ажыл-агыйы болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияларның каттышкан хуралынга чугаалажып көрген. Чер-чер Советтери кодээ тудуг айтырыгларын хөйү-биле көрүп турар апарган деп илеткелдерге болгаш саналдарга демдеглээн. Кодээ тудуг организацияларының материалдыг баазазы өзүп турар, чуртталга бажыңнарын болгаш социал-культура объектилерин индустриалдыг арга-биле тударын шиңгээдип алдынып турар. Чуртталга болгаш культура-амыдырал тудугларының деңнелин бедидер, планныг онаалдаларны чугаажокка күүседирин хандырар төлээде, ам-даа хөйнү кылыр апаарын комиссиялар база демдеглээн.

Хоойлу-дүрүм саналдар киирер талазы-биле доктаамал Комиссия бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда Күш-ажыл хоойлузун сагыырын хандырар талазы-биле Челябинск областың ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажылының дугайын чугаалашкан.

План-бюджет комиссиязының хуралынга СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр РСФСР-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозунуң бүдүрүлгениң ажыктының бедидер болгаш камналга чурумун сагыырын хандырар талазы-биле ажылын чугаалажып көрген. Министерство адырларны хөгжүдер талазы-биле элээн хемчеглерни боттандырган, элээн хөй бүдүрүлгелерниң экономиказы дүрген темп-биле хөгжүп турар дээрзин депутаттар демдеглээш, оон-биле чергелештир чамдык черлерде күчүлерни долу ажыглавайн турарын, чаа дериглерни чедимче чок шиңгээдип турарын айыткан. Ынчангаш продукцияның шынарынче улуг кичээңгейни салыры чугула.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр садыгның депшилгелиг хевирлерин хөгжүдер болгаш чурттакчы чонну хандырарын улам экижидер талазы-биле айтырыгны Садыг, ниити чемнелге болгаш чоннуң амыдыралын хандырылгазының талазы-биле комиссияның хуралынга чугаалашкан. Тоску беш чылдың дургузунда Россия Федерациязының үүрмектеп садар бараан саарылгазы үштүн биринден өскен. Ынчалза-даа чедип алдынган деңнел СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделерин долузу-биле хандырбайн турарын демдеглээн.

Үлетпүр, Кодээ ажыл-агыйы, Бойдус камгалалының талазы-биле комиссияларның хуралынга 1976 чылда Россия Федерациязының улус ажыл-агыйы планының болгаш бюджединиң талазы-биле түңнелде тайылбырлаттынган доктаамал комиссияларның сүмелерин күүседип турарының дугайында РСФСР-ниң Чурт үлетпүр, Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы министерстволарының база РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агыйы министерствозунуң дыңнадыгларын чугаалажып көрген.

Доктаамал комиссиялар чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле доктаалдарны хүлээп алгаш, оларда чогуур сүмелерни кииргилээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдарынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. П. Нешков, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, РСФСР-ниң Дээди Совединиң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

УЖУДУУШКУНДА — „СОЮЗ-21“

СЭТА-ның дыңнадыы

Чер чоогунуң космос делгемин шинчилээриниң программазын ёзугаар 1976 чылдың июль 6-да Москваның шагы-биле 15 шак 09 минута турда Совет Эвилелинге «Союз-21» космос кораблин салып үндүрген. Ону корабльдиң командири, Совет Эвилелиниң Маадыры, полковник Борис Валентинович Волынов болгаш борт-инженер, подполковник Виталий Михайлович Жолобов составтыг экипаж башкарып чоруур.

«Союз-21» корабльдиң ужудуушкунуң программазында 1976 чылдың июнь 22-де салып үндүрген орбиталдыг «Салют-5» эртем станциязы-биле кады шенелделерни чорудары көрдүнген.

Экипажтың илеткелдери-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-медээлери-биле алырга, корабльдиң борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап турар. Космонавтылар эштер Волынов биле Жолобов ужудуушкунунуң программазын күүседип эгелей бергеннер.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Июль 6-да Москваның шагы-биле 21 шакка чедир «Союз-21» космос корабли Черни дөрт катап долганган.

Радиохарылзаазының ээлчеглиг сеансызының үезинде корабль командири Б. В. Волынов космонавтылар эки чоруурлар деп дыңнаткан. Корабльдиң бүгү борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Траектория хемчээлдериниң сан-медээзи-биле алырга, корабльдиң орбитазының параметр хемчээли мындыг:

— Чер кырындан эң-не улуг ыраажы (апогейге) — 253 километр;

— Чер кырындан эң чоок ыраа (перигейге) — 193 километр;

— долганыр үези — 88,7 минута;

— орбитаның ийленчээ — 51,6 градус.

Июль 6-да 24 шактан июль 7-де 8 шакка чедир Совет Эвилелиниң девискээринден корабль радио-биле көзүлбес зонага бодунуң ужудуушкунун чорудар. Ол үеде космонавтылар Борис Волынов биле Виталий Жолобов дыштаныырлар.

* * *

Июль 7-де Москваның-биле 12 шак турда, космостуң «Союз-21» корабли Черни 14 катап долганган.

Дүүн кежээ шимчээшкинниң траекториязын таарыштырганының соонда, «Союз-21» корабльдиң орбитазының хемчээли мындыг:

— Чер кырындан эң-не ыраажы (апогейге) — 280 километр;

— Чер кырындан эң чоок ыраа (перигейге) — 254 километр;

— долганыр үези — 89,6 минута;

— орбитаның ийленчээ — 51,6 градус.

«Союз-21» корабльдиң бортунга ажыл хүнү июль 7-де тос шакта эгелээн. Ээлчеглиг радиохарылзааның үезинде корабльдиң командири Б. В. Волынов экипаж төлевилеттинген программа ёзугаар ажылдап турар деп дыңнаткан.

Телеметриктиг информацияның сан-медээлери-биле болгаш космонавтыларның илеткели-биле алырга, корабльдиң борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап турар. Эштер Волынов биле Жолобовтуң кадыкшыл байдалы эки. Космостуң «Союз-21» кораблиниң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

Полковник
Борис Валентинович
ВОЛЫНОВ

Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы Борис Валентинович Волынов 1934 чылда Иркутскиге төрүттүнген. Волгоградта шериг ужар чуулунуң училищезин доосканы соонда Совет Армияның ужар чуул кезектеринге албан эрттирген.

1960 чылда Б. В. Волыновту космонавтылар отрядынга киирген. Космос корабльдериниң командирлериниң каш-даа удаа дублёру бооп келген.

1968 чылда космонавтылар белеткээр төпке ажылдавышаан, Н. Е. Жуковский аттыг Шериг-агаар инженер академиязын чедиишкинниг доосткан.

Бодунуң баштайгы космос ужудуушкунун Борис Валентинович «Союз-5» корабльдиң командири бооп, 1969 чылда кылган.

Б. В. Волынов — 1958 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтың кадайы Тамара Федоровна — инженер. Волыновтарның оглу — 18 харлыг Андрей — Транспорт инженерлериниң Москва институдунуң студентизи. Уруу — 11 харлыг Татьяна — школачы.

Подполковник
Виталий Михайлович
ЖОЛОБОВ

Виталий Михайлович Жолобов 1937 чылда Херсон областың Збурьевка суурунга төрүттүнген.

Азербайджанның нефть болгаш химия институдун доосканы соонда 1959 чылда Совет Армияның офицери болу берген. Янзы-бүрү шериг кезектеринге шенекчи инженер бооп ажылдап турган.

1963 чылда Виталий Михайловичини космонавтылар отрядынга киирген. Космос ужудуушкунунга белеткелдиң долу курузун эрткен, «Салют-3» орбиталдыг эртем станциязының борт-инженериниң дублеру турган.

В. М. Жолобов — 1966 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү. 1974 чылда космонавтылар белеткээр төпке ажылдавышаан, В. И. Ленин аттыг Шериг-политиктиг академияны чедиишкинниг доосткан.

Космонавтың кадайы Лилия Ивановна — инженер. Жолобовтарның уруу — 14 харлыг Елена — школачы.

ЭДЧ-НИҢ СЕССИЯЗЫНЧЕ СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧОРУПКАНЫ

Июль 6-да Москвадан Берлинче ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет делегация чорупкан. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының ажыттынар деп турар XXX хуралынга ол киржир.

Делегацияның составында СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, ССРЭ-ниң министрлери И. П. Казанец, Л. А. Костандов, П. С. Непорожний, Н. С. Патоличев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Н. Родионов, Совет Эвилелиниң ЭДЧ-де доктаамал төлээлекчизиниң бирги оралакчызы В. Н. Титов кирген.

Аэродромга делегацияны эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Э. Дымшиц, Н. В. Мартынов, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, албанның өске-даа кижилери үдээннер.

* * *

БЕРЛИН. (СЭТА). Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXX сессиязының ажылынга киржири-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет делегация Берлинде чеде берген.

Шенефельд аэродромга делегацияны ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман болгаш албанның өске-даа кижилери уткааннар. Уткааннарның аразынга ССРЭ-ниң ГДР-де алчыны П. А. Абрасимов бар болган.

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУР БИС

Тайбыңга ынакшылдыг, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадыр, чепсекти дүжүрер дээш чаа Стокгольм Кыйгырыын изии-биле деткип турар.

Бо Кыйгырыгны деткээн митинг хуралдар Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Чыргакы, Чыраа-Бажы, Хорум-Даг салбырларынга организастыг, бедик деңнелге болуп эрткилээн.

Бистиң партиявыстың делегейге быжыг тайбын, чаа дайынның болу бээриниң айыылын кезээ мөңгеде чайладыры дээш моон соңгаар-даа могаг-шылаг чок, быжыг туруштуг демисежиринге белени бүгү делегейге СЭКП-ниң XXV съездизиниң индириинден база катап чаңгыланган. СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак СЭКП-ниң Тайбың программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып, бүгү делегейге тайбынны быжыглаар дээш боттуг хемчеглерни ап, бүгү чурттарның, улустарның эрге-ажыынга дүгжүп турар саналдарны киирип келген болгаш моон соңгаар-даа киирер.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы ол дугайын тодаргай бадыткап турар.

Совет кижилер дайынның халавын, улуг уржуктуунуң дугайын кымдан-даа артык эки билир.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хойжу эш Моңгуш Допур-ооловуч Чола хуралга чүве чугаалааш, мынча дээн:

— Бистер дайынның аар-берге уржуктарын көрген болгай бис. Ынчангаш келир үениң коммунизм тургузукчулары — бистиң аныяк салгалывыска чүгле кезээде тайбың чурттаарын күзээр бис. Бистиң кодээ ажыл-агыйының ажылчыларының кол сорулгазы — эки шынарлыг хөй продукцияны Төрээн чуртка бээри болур. Боо-чепсектиң эндере бүдүрерин соксадыр дээш, чепсегленишкинниң дүжүрер дээш кыйгырыгга, совхозтуң бүгү ажылчы чоннары-биле чаңгыс кижи дег үнүм кадын, адым салдым.

О. КАРА-САЛ.

ЭРЭЭН-КАЪТТЫҢ ЭЭЗИ

Белдирниң алаак бажында чиңгежек ышка чөөкшулап кээривиске, даалың артып каан бедик кара аът сээктенип саваан тур. Ооруг черниң кезек тerектериниң хөлегезинде нодан хой девээлеп чыдыр.

Чаъсна недер тоннуг, чаглак борттуг малчын дораанна бисте келди. Республиканың хоочун хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. Чола болду.

— Аңчылар ышкаш одагланып олурарың ол бе, Монгуш Докур-оолович?

— Чайлагже көжүп бар чор мен. Даңгаар эртен үнгеш, чоорту одарладып келдим. Мал баспаан чум оътка хоюмну, аъдымны амырадып олур мен.

— Чеже чыл малчыннап келдиңер?

— Чырганы унунга Калинин аттыг колхоз тургустунган дораан, 1950 чылдан эгеледим.

Чүвени кылып, бүдүрүп чораш өөренир, ажылга кажараар дижири-ле шын. М. Чола хоюн кажаа чокка чайлагыр, даң бажында одарже үндүрер, дүштеки изигде девээледир, орайга чедир одарладыр үнелиг чаңчылдыг.

Маадырның ажылын, ооң көргүзүглерин сонуургай каaптым.

— Ниитиниң малын ажаап келген чылдарым дургузунда он муң ажыг аныяк малды немей өстүрген мен. «Чыраа-Бажы» совхозтуң тургустунган баштайгы 1961 чылында чүс хойга онааштыр алган хураганым саны республикада эң бедик болган. Бо чылын чүс хойга онааштыр 105 хураган доруктурдум.

Малчынның кыштаа Ак-Даш—шээр малга чаваттынган-на орам. Часкы хонажы Ээтпектиң көгү эрте үнер, хаттан ыжык чер. Чайгы семиртилге үезинде Эл-Бажы, Эрээн-Каът, Чазылар ынчаар одар солуп көжер, а күзүн тараа одарынга келир.

Күш-ажылга чалгыннанган, амыдыралдың тереңинче шымнып кирген Монгуш Докур-оолович Чола ышкаш кижилер бисте хөй. Оларның ажылга дуржулгазын, амыдыралга үлегерин калбартыры күзенчиг.

К. ЭНЕР-ООЛ.

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДААРГА

Партияның идей-политиктиг ажылын экижидеринче, коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларынче, ылангыя ажылчы чоннарның аажы-чаң кижизидилгезинче СЭКП-ниң XXV съездизи улуг кичээнгейни салган. Идей-кижизидилгелиг ажылды тодаргай чорудуп, даандырган ажыл-херек дээш коллектив кежигүннеринден негелдени күштелдирип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар черлерде ажыл-херектиң байдалы бүгү тала-биле эки болуп турар.

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозта партия организациязы, колхоз баштаар черинин, кодээ Совет күүскомунуң, хөй-нийти организацияларының дузазы-биле бир демниг ажылдап, өйү келген айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлеп турар. Кем-херек үүлгедир чоруктуң, корум-чурумну быжыглаарының дугайын кодээ Советтиң күүскомунга ийи, сессияга бир, ажылчы чоннарның хуралынга дөрт удаа чугаалажып, аңаа чурум үрекчилерин тургузуп, аксы-сөзүн ап, шыңгыы шүгүмчүлелге таварыштырып турган.

Улусчу дружина болгаш эш-хуузунуң судунда коммунистерни, төлептиг активчилерни быжыглаан. Эш-хуузунуң судунга хойжу Дажы Кудурукпайның арагага хандып, хөй-ниитиниң чурумунга таарышпас чоруктарын илереткеш, 1975 чылдың эгезинде судтаан турган. Ол хөйнүң мурнунга буруузун ёзулуг билинген. Ажылынга харысалга чок турган эш Кудурукпай колхозунга 1975 чылда чүс хойга онааштыр 108, а бо чылын 102 хураганны менди өстүрүп берген. Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Административтиг комиссия (даргазы О. Хертек) 1975 чылдың эгезинден бээр бо чылдың беш айларында хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээн он чеди кижиниң херээн көрген. Ол комиссияның киржилгези-биле 18 кижи арагадан эмнеткен. Комиссияның хуралынга хемчег алдырган тудугжу Танов Хертек, Николай Кужугет олар сагылга-чурумун мурнундаазындан экижиткен. Доктаамал ажылдавайн турган Маадыр Хомушку колхоз бүдүрүлгезинде идепкейлиг ажылдап турар апарган.

Кем-херек үүлгедир чоруктар эрткен чылдардан дыка эвээжээн. 1974—1975 чылдарда аар херек үүлгедир чоруктар бар турган. Бо чылын ындыг чорук болбаан.

1975 чылда учетка турган арагачыларның саны 48 турган болза, бо чылын 34 кижи арткан, оон иштинден 13 кижи эмнеткен. Ам суурга-даа, малчыннар коданнарынга-даа кайы хамаан чок арагалаар чоруктар эвээжээн. Кодээ Совет ажылдан былдап чоруур 10 кижини ажылга кииргеш, оларда дагдыныкчыларны быжыглаан.

Хайгаарал-контроль комиссиязы он беш кижи составтыг. Ооң кежигүннери тус-тус бөлүктерде үстүнген. Машина-техниканы шын эвес ажыглаар, ону ээрик башкарар чоруктар-биле демисежилиниң бөлүү дээштиг ажылдарны кылып турар. Орай кежээ кудумчуларга машина-биле кайы хамаан чок маннадыр кижилер ховартаан. Автомашиналарның эдилели эки. Бар 26 машинаның 24-25-и хүн санында ажылче үнүп турар апарган.

Колхоз баштаар чери, партия комитеди болгаш кодээ Совет үлегерлиг корум-чурум дээш коллективтер аразында социалистиг чарышты организастаан. Аңаа Дашпы-Аксы суурда уруглар сады (эргелекчизи кодээ Совет депутады Ангыр Хертек) үлегер-чижектиг чорууп көргүзүп турар. Садтың иштин, дашты арыг, уругларның сагылга-чуруму, кижизидилгези эки. Районда эң эки ажылдыг коллективке санадып турар. Ында 50 уруглар кончуг эки доругуп турар.

Шак мындыг дээштиг ажылдарны чорудуп келгениниң ачызында «Кара-Хөл» колхоз районда мурнакчы ажыл-агыйларның одуруунда кирип, бирги чартык чылда күрүнеге эът, дүк садарын, сүт садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Мал бажы өстүрерин бүгү чүзүн аайы-биле ажыр күүсеткен. Хой кыргылдазын организастыг дооскан. 320 олуттуг чаа школаның, чаа конторанын тудуун шалыпкын чорудуп турар.

Х. ХЕРТЕК.

ЧАА ШАГААН-АРЫГДА

№ 18 мехколоннада Нина Михайловна Егорованың удурткан шеверлекчилер бригадазы мурнакчы ажылдыгларның бирээзи. Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадын ажыглалга кииреринге оон бригадазының кыстары төлептиг үлүүн база киирген. Комбинаттың 17 каъттарының шеверлел ажылдарын кылырынга олар идепкейлиг киришкен.

Нина Михайловнаның удурткан 14 кижилиг ажыл-ишчи бригадазы бо хүннерде чаа Шагаан-Арыгның тудуунда ажылдап турар. Чаа хоорайның тудугларынга чылда 20 муң кубометр бетон бээр күчүлүг үлетиур баазазының бүдүрүлге корпузунда (25 автомашинага гараж-биле кады) шеверлел ажылдарын кылып дооскаш, олар ам бетон хоюдар салбырда ажылдап келген. Онаашкан ажылын бригаданың кежигүннери бо айда кылып доозарын хүлээнген кызымак ажылдап турар.

Тудугну доктааткан хуусаазында ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап турарлар мында хөй.

— Бригаданың кыстары шупту эки ажылдап турар, найыралдыг-даа. Ынчангаш ажыл-иживис бүдүнгүр боор турарының чылдагааны ында—деп, Нина Михайловна чоргаарал-биле чугаалады.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) бригаданың кежигүннери: Е. Ваганова, О. Горошик, Н. Егорова (бригадир), Э. Чылбакай.

Сөзү, фотозу М. КАЛЧАННЫЫ.

Республиканың колхоз, совхозтарының хойжуларының мурнунда салган сорулга улуг: олар онгу беш чылдың бирги чылында күрүнеге 2700 тонна дүктү садар ужурлуг. Бо хүннерде кыргылда пунктуларында ажыл хайныккан.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң кыргылда пунктуларында хүнүң-не 20 кыргыкчы доктаамал ажылдап турар. Кыргыкчылар Михаил Сат болгаш Иван-оол Оюн олар хэлчегде 60 кг дүк кыргыыр тургаш, 100 кг чедир кыргып, мурнакчыларының одуруунда кирген. Совхоз бо чылын 40 тонна дүктү күрүнеге садар. Амгы үеде кыргаан коданнарының бир хоюндан-на 3 кг дүктү ап турар, ол чорук даалганы долу болгаш ажыр күүседириниң аргазын берген.

ЧУРУКТА: кыргылда пунктузунда ажыл үези.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Бай-Тайга район Совединиң ээлчеглиг сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр районнуң ажылчы чоннарының ортузунга культура-массалыг ажылдарны улам экижидер сорулгалар дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Ооржак илеткел кылган. Ажылчы чоннарның ортузунга культура-массалыг ажылдарны калбартыр дээш райкүүскомнуң культура килдизи чамдык ажылдарны чорудуп келген. Культура албан черлеринде эки ажылдап турар коллективтер саны көвүдеп орар. Районда 5 культура бажыңнары, 3 клубтар, 8 кызыл-булуңнар болгаш 7 библиотекалар, бир уруглар библиотеказы, музыка школазы бар. «Бай-Тал» совхозтуң, «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарның культура бажыңнары, Кызыл-Дагның кодээ клуву дээре ажылдыг. Районнуң уруглар библиотеказы болгаш Тээлиниң музыка школазы бичии салгакчылар ортузунда хөй солун ажылдарны чорудуп келген. Тээлиниң Культура бажыңынга неделяның среда санында темалыг кежээлер, лекциялар номчулгалары доктаамал эртип турар апарган. Шуйнуң Культура бажыңының, Кызыл-Дагның кодээ клувунуң чанында агиткультбригадалар доктаамал ажылдап турар апарган. Олар сөөлгү үеде малчын бригадаларже, фермаларже үнүүшкүннерни организастап турар.

Тээлиниң Культура бажыңының чанында агиткультбригада ажылын экижиткен. Олар ажыл-агыйларның хову, бригада, ферма төптерин эргип, концерттерни көргүскүлээн болгаш ам мал чеминиң белеткелиниң үезинде үнүүшкүн кылыры-биле чаа программалыг концертти белеткеп турарлар.

Культура албан черлериниң ажылдакчыларында боттарының ажылынга хандыкшылдыг, чоннуң хүндүткелин чаалап алган эки ажылдап турар кижилер хөй. Олардан Марра Монгуш, Борис Очур, Күнзеңмаа Иргит, Хүрең Доңгак, Анчымаа Таргын дээш өскелерни-даа адап болур.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир культура ажылында улуг четпестерниң барын район Совединиң сессиязы демдеглээн. Район Совединиң күүсекчи комитеди болгаш культура килдизи культура албан черлерин тускай эртемниг кадрлар-биле хандырар айтырыгны ыракта четпес шиитпирлеп келген. Элээн каш клубтарда, библиотекаларда эргелекчилер удаа-дараа солчуп келген. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының клувунга чүгле бо чылын безин үш эргелекчи солушкан.

Кодээ Советтер, культура килдизи культура ажылдакчыларын өөредир, кижизидер ажылче эвээш кичээнгей салып келген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары кодээ клубтарга, библиотекаларга боттарының акша-хөреңгизи-биле кадрлар өөредип белеткеп алыр айтырыгны шиитпирлевейн турар. Райкүүскомнуң культура килдизи кодээниң культура ажылдакчыларынга дуза чедирер, методиктиг арга-сүмелер бээр болгаш оларны район төвүнге чыып, семинарлар эрттирер ажылды четпес организастап келген. Кадрларның ажылга бот-харысалгазын бедидер дээш олардан негелде кошкак. Чамдык киномеханиктер бичии уругларга хүндүскү сеанс үндүрбейн, кежээ киноже кирип, оларга улуг улустуң билеттерин садып, чүгле орулга киирип алырын бодап турарлар.

Кодээ клубтарның болгаш Культура бажыңнарының материалдыг баазазының амгы үениң негелдезинге ыракта дүүшпейн турарын, оларның септелгезин чыл чылда кошкак чорудуп турарын депутаттар шыңгыы шүгүмчүлээн. Кызыл-Даг, Найырал суурларда клубтарның септелгезин «Тээли» совхоз (директору эш А. Кара-Доңгак) шынар чок чорудуп келген. Черле ынчаш ол суурларга төлевилел ёзугаар чаа клубтар тударының айтырыын чогуур черлер өөренип көөр үе келген. Культура министерствозунуң адынга чамдык шүгүмчүлелдер болгулаан. Эрткен чылын кодээ библиотекаларның аразынга социалистиг чарышка бирги черни ээлээн дээш Шуй библиотеказын 1200 рубль түңнүг дериг-херекселдер, бараан-биле шаңнаан. Ол шаңналды ук библиотека ам-даа албаан.

Кызыл-Даг суурга уран-шеверлерниң мастерскаязын ажыдар, ооң тудуун кылыр дугайында айтырыг 3 чыл мурнунда тургустунган турган. Орта акша-хөреңги-даа аңгылаан турган. Ынчалза-даа мастерская тудуу мынчага дээр эгелевээн. Бо айтырыгны Культура министерствозу дарый шиитпирлезе чогуур.

Районда шупту 760 малчыннар бар. Оларны чаңгыс-ла көжер кино эргип, күш четпейн турар. Ынчангаш бир автоклуб болгаш көжер кино машиназы бээр дугайында дилегни Культура министерствозундан, республиканың кинофикация эргелелинден сессия дилээн.

Район Совединиң сессиязы культура ажылын экижидер талазы-биле сорулгаларны салган шиитпирлерни хүлээп алган.

Б. БАРБА.

„ШЫНГА" харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЖЫЛДАТТЫНГАН

Бистиң «Мөген-Бүрен» колхозтуң төвү Кызыл-Хая суурда столовая, хлеб быжырар чер, чунар-бажың болгаш кодээ клуб бар. Бо черлер амгы үениң негелдезинге дүүштүр ажылдавайн турар дээш бижикчилерниң чагаазы редакцияга келген. Чагаада фактыларны тодарадып, сайгарары-биле ону партия райкомунче редакция чоруткан.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары К. Монгуштуң редакцияга дыңнатканы болза:

Колхоз баштаар чериниң, партия, комсомол комитеттериниң болгаш Мөген-Бүрен кодээ Совединиң күүскомунуң каттышкан хуралынга редакциядан келген чагааны чугаалашкан.

Суурда колхозтуң столовазының доктаамал ажылдавайн келгени бадыткаттынган. Ооң кол чылдагааны чамдык таварылгаларда аъш-чем продуктуларының база одаар ыяштың үзүктелиишкиннеринден болгулаан.

Столованы моон соңгаар доктаамал ажылдадырын шиитпирлээш, ооң поварын өске кижи-биле солаан. Столованы, чунар-бажыңны болгаш хлеб быжырар черни одаар ыяш-биле үргүлчү хандырып турарын хүлээткен.

Чунар-бажыңның адрезинге шүгүмчүлел шын. Ооң ажылдакчылары Саавларны багай ажылдап келген дээш ажылындан үндүргеш, орнунда өске кижилерни киирген.

Кодээ Культура бажыңынга ажылдаар тускай эртем дооскан кижилер чогундан, ооң ажылын шүгүмчүлээни чөп. Колхоз баштаар чери, партком болгаш кодээ Совет ол чугуда участокту тускай эртемниг кадрлар-биле хандырарының айтырыын райкүүскомнуң культура килдизинге каш удаа тургускан. Районда ниитизи-биле культура ажылдакчыларының чедишпейн турарындан бо айтырыг шиитпирлеттинмейн келген. Кодээ Культура бажыңында лекция, беседа болгаш янзы-бүрү темалыг кежээлер, танцы, аттракционнар болуп турар.

Колхоз баштаар чери, партком болгаш кодээ Совет кодээ Культура бажыңын, библиотеканы кыска хуусаада тускай эртемниглер-биле хандырарының айтырыын чогуур черлерге тургузуп шиитпирлээрин хүлээнгеннер. Үстүнде четпес деп демдеглеттинген айтырыглар талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган. Ооң күүселдезин контрольга алыр шиитпирни хүлээп алган.

ДҮЖҮТТҮ БЕДИДЕРИНГЕ

Тываның дуржулга станциязы хөрзүннүң үрелир чорууунга удур мелиорация талазы-биле ажыктыг чамдык ажылдарны кылган. Хөрзүн камгалаарының агротехниктиг комплекс хемчеглерин чүгле ийи бригадага чорутканының түңнелин «Саратов-29» кызыл-тастың дүжүдүнден көрүп болур.

Ажыл-агыйга аар болган, кедергей кадаашкынныг 1974 чылды чижекке көргүзейн. Бии-Хем районнуң эки дээн хөрзүннүг шөлүнүң безин гектарындан 9,9 центнер, Каа-Хемниң 5,8 центнер, Таңдының—5,1 центнер, а республиканың ниитизи-биле 4,9 центнер дүжүт алдынган. Хөрзүннүң үрелир чорууунга удур мелиорация чорудуп турар ийи бригаданың гектардан алганы 8,4 центнер болган.

Ол ийи бригаданың шөлүнден тараа культураларының доктаамал эки дүжүт ап келгениниң агротехниканың хөй чылдар алдынган хемчеглери бадыткаан: № 4-5 бригадаларының алды чылда ортумак дүжүдү 11,3—13,4 центнер, а он чылда 11,4—12,5 центнер болган. Тоску беш чылдың дөрт чылдарын алырга: № 4 бригаданың—12,7 центнер, а № 5 бригаданың 24,4 центнер болган.

1975 (база шыңгыы кадаашкынныг) чылда, хөрзүннүң үрелир чорууунга удур агротехниктиг хемчеглерни алганындан Дуржулга станциязы ээлчеглиг бергелерни база-ла шыдажып эрткен. Ол үениң ылаңгыя май, июнь, июль айларында шуут чаъс чагбаан хирезинде тараа культураларының дүжүдү чаагай болган. Таңды районга дүжүт эң чавыс хемчээлинге чедир кудулаан—гектардан 2,4 центнер алган турда, № 4 бригаданың 4,7 центнер, № 5 бригаданың 4,8 центнер болган.

Амгы үеде станцияның ол бригадаларының чарган элээн хөй шөлдеринде хөрзүннү хат алыр чорук чоорту читкен, элезиннелчек оюктар барык эвээжээн.

Бир эвес республиканың бүгү тарылга шөлүнге шак ындыг агротехниктиг хемчеглерни чоруткан болза Тыва АССР тоску беш чылдың планының онаалдазын шагда-ла долдурупкан, күрүнеге садар тараазын күүседипкен, ажыл-агый бүрүзү 18—20 муң тонна немелде тарааны алган, мал чеми культуралар талазы-биле херегтели хандыртынган турар ийик.

В. НАЗЫН-ООЛ.

Красноярск крайда эң аныяк хоорай—Дивногорск. Надя Кудрявцева аңаа техникум дооскан соонда комсомолчу путевка-биле Саян ГЭС тудуунга ажылдаары-биле барган. Ол ында ам тудугжулар лабораториязының лаборантызы.

Надя кыска үеде лабораторияның ажылын шиңгээдип ап, плотинага дүжүрер бетоннуң шынарын хынап чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Надя КУДРЯВЦЕВА.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотозу.

ПЛАНЫ УЛУГ

Эрткен чылга деңнээрге бо чылын «Тоора-Хем» совхозтуң ниитиниң малынга чем белеткээр планы улуг. Быжыг чем баазазын тургузар, 1976—77 чылдарның кыштаглаашкынынга чем-биле бүрүн хандыртынган турар талазы, ону планда көрдүнгенинден 20 хуу артык кылдыр белеткээр сорулганы салып турар. Ынчангаш ажыл-агыйга 6870 тонна сигенни, 1080 тонна саванны, 5330 тонна силосту, 500 тонна будук-бүрү чемни, 367 тонна концентраттыг чемни белеткээр. Ол хирени, харын-даа оон хөйнү белеткеп ап болурунуң аргазы бар.

Манаа кол чүүл—ажылды эки организастаарында, күштү таарыштыр тургузарында. Сиген ажаап алыр механизастаттынган үш бригаданы, аът-биле сиген кезер машиналыг он бригаданы совхозка тургузар деп турар. Оон ыңай хол-биле кезер звенолар, бөлүктер база ажылдаар. Ындыг күш турда сорулга чедип алдынар дээрзинге чигзиниг турбас.

КЕЗИП КИРИПТЕР МУРНУНДА

Ынчаарга бо хүннерде совхоз мал чеми дээш хөделип кириптеринге кошкак белеткелдиг. Бестирериnге болгаш ажаап алырынга эргежок чугула чамдык техника чедишпес, бригадалар эки четчелеттинмээн, сиген шөлдериниң үнүүш-дүжүдүн (эки, багай үнгенин, сигенниң шынарын) тодаратпаан. Барык-ла ай хире үеде районга чаъс чагбаан деп болур. Ону барымдаалааш чамдык эштер «Кезер сиген кайда боор» дээн ышкаш хөөнге алзып, тайбыңзырап турар. Ол канчап-даа шын эвес! Тожунуң кол сиген шөлдеринде эки үнмээн-даа болза, өске черлерде — хемнер уннарында, хөлчүгештер аразында, шык шынааларда чүгээр үнген. Сөөлгү хүннерде чаъс биче чагганы сигенниң үнерин улам дүргедедип чыдар.

Кезип кириптер үе келген — даланнааже хоржок.

ЧЫЛДЫҢ-НА ДУЗАЛАЖЫР

Тожунуң ыяш ажыл-агыйы совхозтуң мал чеми белеткелинге чылдың-на дузалажып, тускай бригаданы чорудуп берип турган. Бо чылын ук коллективтен үш бригада тракторлары, аът-хөлү-биле, мергежилдиг 17 сигенчилери-биле бир кезек сиген шөлүн хүлээп алгаш ажылдап чайлаар. 9,5 тонна сиген, 9,0 тонна будук-бүрү белеткээр пландыг.

— Эн-Суг, Улуг-Мөөс ол ынчаар девискээрлерге сиген белеткээш совхозка дужаап берип келдивис. Чылдың аайы-биле эвээш-даа, хөй-даа турган. Бистиң дузавысты совхоз эки билир, ынчангаш шаңнап-мактап-даа турду. Дугурушканывыс ёзугаар кезип кириптерин манап тур бис. Ниитиниң малы дээш бүгү хөй-нийти сагыш салыр ужурлуг — деп, ыяш ажыл-агыйының директору Валентин Петрович Новиков сеткил өөрүнчүг чугаалап турар.

АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫННЫҢ БОДАЛЫ

Алдан харны ажа дүжүп, пенсиялап берген-даа болза, алызындан мал аразынга өскен, ам-даа болза өөренгени инек малындан үнмээн Кол Шой-Сүрүңнүң сагыш-сеткили сергек, аныяк шаан кагбаан, аъдының кырындан дүшпээн.

Чай болур-да—сиген бригадирлээш турупдар, азы бригадага ажылдааш кириптер кижи боорга, оон сонуургап айтырдывыс:

— Ынаар сиген-дөөзүн кайы хире үнүп тур, чайын сигенге ажылдаар силер бе, Кол Далдасович?

— Хирелиг-ле сиген-дир моонар. Улуг бригада турар чер Толбулда пат-тыр. Мээң чайлаам Бос-Хаак ол ынчаар мал оъттаарынга чүгээр ийин. Ынчалза-даа бо Тожуга бир-ийи хүн ыжырак чаапса, сигени дөрге, шөлде чүгүржүп турган уруглар дег, дызырткайындыр кончуг дүрген маңнап үнүп кээр оран ыйнаан бе!—дээш, Кол Далдасович карактарын улгаттыр көрдү.

— Чогум Ак-Дазыл, Бара-Бужур талазы хөлдерлиг, чиндиңнээш шынаа болгаш, сигени эки болду. Орта бригада баар дээр чорду, аңаа ажылдаар бодалдыг мен. Дузалакчы кадарчым Хайлан база. Малга чем дээнде малчын аңаа орбас ужурлуг.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Шой-Сүрүңнүң чүгле бо бодал-сагыжы безин хөй-ле чүүлдүң дугайын чугаалап кээр-дир.

БРИГАДИРЛЕР ЧҮНҮ КӨРГЕН?...

Тожуда сиген кайда-даа хөй. Болуп-на ажаап ап шыдаар болзунза. Ынчаарга хуузунда малынга сиген кезип аар дээн кижи совхозтуң бригадазының шөлүнге хол дээп болбас, эвээш-биче-даа бол, совхоз сигенин «часкай» бербес болгай. Эрткен чылдарда совхозтуң Эн-Суг, Толбул, Шыназ, Хаак-Аксы, Эрги, Чунуртуг деп элбек сиген ажаап алыр, чылдың-на бригада турар черлеринден чамдык кижилер хуузунда сиген кезип ап турган.

Бригадирлер чүнү көрген?.. Шынында, хуузунда сиген кезип алыр улус райкүүскомнуң шиитпирин ёзугаар (кодээ Советтерде тодаргай демдеглеп турда) күрүнениң чер фондузундан алыр ужурлуг. Бо дугайында чазактың доктаалы бар болгай. Тускайлап берген сиген шөлүн чөп ажыглаары дээш бригадир харысалгалыг болур. Чүгле бригада төвүнден караакка көстүп чыдар шөл, оймак черлерни эвес, а ол кавыда хем, хөл кыдыгларын, арга иштинде элтиг девискээрлерин бригада кезип ажаап алыр ужурлуг.

Эрткен чылын малга чем белеткелиниң планын күүсетпээни кыжын кайы хире аар чүткегни онааштырган ийик? Ону амдыгаштан бодаза эки.

А. НУГУУРАК.

СЭКП-ниң аграр политиказы — боттанышкынында

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИН ШИНЧИЛЭЭН

Эртемденнер болгаш агрохимик-специалистер чурттуң кодээ ажыл-агыйының ажыглал шөлдериниң хөрзүнүн шинчилээрин дооскан болгаш он бир чыл дургузунда чорудкан бо ажылдың түңнелин үндүрген. Барык 400 миллион гектар шөлдерниң хөрзүнүнден алган 200 миллион хире анализти кылган.

— **Бо шинчилелдер экономикага ылаңгыя аграр бүдүрүлгезинге чүнү берип турарыл?** деп, СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыынга ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң химижидилге эргелелиниң начальниги А. М. Артюшинниң харыылаазы болза:

— Үнүштер чемгерилгезиниң элементилериниң кол хевирлеринге кодээ ажыл-агыйының хереглели ам тодараттынган. Ажыг болгаш кужурлуг хөрзүннерниң «чизезин» чорудкан. Моон ачызында туктар болгаш химиктиг мелиорантылар (хөрзүн экижидер элементилер) бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелерни чуртка улам таарыштыр тургузар, чемишчидилгелерни чоптуг хуваар арга тургустунган. Колхозтар болгаш совхозтар агрохимиктиг картограммаларны — черни химизастаарының угланыышкынын алган.

— **Агрохимияның медээзи-биле чурттуң чериниң байдалы кандыг болган ирги?**

— Совет Эвилелиниң девискээрниң хөрзүнүнде фосфор эвээш, азы 52 хуу болган. Ылаңгыя Урал, Төп, Волга-Вятск болгаш Ыраккы Чөөн чүк экономиктиг районнарда фосфор эвээш. Үнүштер чемгерер база бир чугула элемент — калийниң байдалы сыр эске: тарылга шөлдериниң барык 60 хире хуузунда калий хөй. Литвада, Белоруссияда, төп районнарда хөй шөлдерниң хөрзүнүнде калий эвээш.

Ажыг хөрзүннүг черлер база эвээш эвес. Кара эвес хөрзүннүг зонада ындыг черлер 60 хуу чедип турар. Соңгу-барыын, Төп, Ыраккы Чөөн чүк экономиктиг районнарда, Белоруссияда ажыг хөрзүннүг шөлдер 70—90 хуу чедип турар.

— **Ажыглал шөлдери ындыг болганда минералдыг чемишчидилгелерни ажыктыг ажыглаары негеттинер ыйнаан?**

— Чугаажок — деп эргелелдиң начальниги демдеглээн. Хөрзүннүң агрохимиктиг шинчилелиниң практиктиг улуг ужур-дузазы чогум-на ында боop турар. Чемишчидилгелер бүдүрер болгаш ажыглаар талазы-биле сүмелерни ажылдап кылырынга ол шинчилелдер үндезин боop турар.

4200 ажыл-агыйларга хыналда кылып көөрүвүске черни химизастаарының агрохимиктиг тодаргай сүмезиниң байдалы туктарны ажыглаарга экономиктиг ажыктыы 15—20 хуу бедик болган. Чуртка чемишчидилгелерни ажыглаарын экижиткениниң түңнелинде сөөлгү он чылдарның дургузунда кодээ ажыл-агыйның 2,6 миллиард рубль немелде продукциязын алган болгай. Агрохимия албанынга чарыгдаан рубль бүрүзү 6 рубль өртектиг немелде дүжүттү алырын хандырган.

Чурттуң агрохимия албанын улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында айтырыгны СЭКП-ниң XXV съездизинге көдүрген: ажыл-херекти ажыл-агый бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап тургаш, дүжүттүң эң хөй өзүлдезин чедип алыр ужурлуг бис. Ол дугайын СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алганы «Минералдыг чемишчидилгелерни ажыктыг ажыглаарын улам ыңай бедидер, оларны дажыглаарынга, шыгжаарынга болгаш хөрзүнче киирерде чидириглиг кызыгаар болгаш колхоз, совхозтарның агрохимиктиг хандырылгазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында база тодаргай айыткан. Ол документиде агрохимия албанының сорулгаларын болгаш ону шиитпирлээриниң оруктарын тодараткан. Агрохимия хандырылгазының «Асу-Агрохим» деп автоматчыткан системазын тургузуп турар. Ажыл-агыйларда агрохимия төптерин, химижидилге талазы-биле пунктуларны организастап турар.

УЛУГ-ХЕМНИҢ ТУДУГЖУЛАРЫНДА

Улуг-Хем районнуң тудуг организацияларының коллективтери партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар, оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыр дээш чарышты калбарткан. Капитал тудугнуң талазы-биле районда улуг сорулгалар салдынган, капитал салыышкынының хемчээли чылдан чылче өзүп турар. Чүгле бо чылын чаа тудугларның капитал салыышкынынга 13590 муң рубль көрдүнген, ол дээрге эрткен чылдыңындан ийи катап хөй.

Районнуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге капитал салыышкыннарының хемчээлиниң улам өзүп турарының байдалында тудугнуң ажыктыын бүгү хемчеглер-биле бедидери эң чугула айтырыгларның бирээзи боop турар. Капитал салыышкынны шиңгээдип алыры-биле районда көжүп чоруур механизастаттынган дөрт колонна ажылдап турар. «Улуг-Хая» совхозтуң төвүн көжүрери-биле база бир тудуг организациязы немежип, Хайыраканда суурга организастаттынар деп турар. Шагаан-Арыгның септелге-тудуг участогунуң ажылының хемчээли база улгадыр. Районнуң совхозтары боттарының күжү-биле, ажыл-агыйжы аргаларны хереглеп тургаш, оңгу беш чылдың баштайгы чылының тудугларынга миллион ажыг рубльди шиңгээдип алыр. Бо чылын чаа Шагаан-Арыгга чунар-бажыңныг болгаш хеп чуур комплекстиг комбинатты, Ийи-Талга, Арыг-Үзүүнге, Ак-Туругга чунар-бажыңны, 160 кижи чурттаар нийти чуртталга бажыңын, Булун-Терекке, Хайыраканга клубтарны, 140 болгаш 50 уругларның яслизадын, Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарга септелге мастерскаяларын, 948 баш чыйыстыг бода мал болгаш 11 муң баш хой, өшкү турар мал кажааларын, 10639 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер база өске-даа тудуглар кылдынар.

Районнуң тудуг организациялары эрткен беш айларда элээн ажылдарны кылып, чамдык тудугларны ажыглалда киирген. Ол үениң иштинде 4902 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген, оон иштинде 2588 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн КМК—586-ның коллективи кылган. «Улуг-Хая» совхозта мал эмнелгезиниң чери, 48 кижи чурттаар нийти чуртталга бажыңы ажыглалга киирген, 2400 баш шээр мал кирер кажаалар туттунган.

КМК—586-ның (начальниги эш А. Блинов) ажылчын, албан-хаакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары оңгу беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээн. Ол коллектив бирги кварталда керээлиг ажылдар планын 101 хуу күүсеткен, ынчаарга эрткен беш айларда чуртталга шөлүн база мал кажааларын ажыглалга киирерин 107 хуу чедирген. «Улуг-Хая», «Ак-Туруг» совхозтар ажыл-агыйжы арга-биле кылыр тудугларын чедиишкиннинг чоруткан. Чижээ, Ак-Туругга бир чуртталга бажыңы болгаш 900 баш хойнуң үш кажаазы ажыглалга киирген.

Районнуң тудуг организацияларында бүдүрүлгеге күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг мурнакчылар эвээш эвес. 18-ки КМК-да эштер Тыкыл-оол, Попов, Отев оларның бызанчы бригадалары ай планын 135—150 хуу, эштер Ягодин, Карпов оларның удурткан бызанчылар бригадалары 160—170 хуу күүсеткилээн. Чаа Чаа-Хөлде КМК-да Лопсаң Маадыр-оолдуң удурткан бригадазы эки ажылдап, планын 137—140 хуу чедирип турар.

Тудуг организацияларының администрация черлериниң, ында партия, профэвилел организацияларының социалистиг чарышты организастаарынче кичээнгейни салып, көскү агитацияны коммунистиг кижизидилге ажылын экижиткениниң түңнелинде коллективтер чедиишкиннерлиг болуп, күш-ажылдың чурумун үрээр, ажыл шагы үзер чоруктар эвээжээн, кадрларның ажылдап үнер, кирери кызырылган.

Д. АРАКЧАА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ—ФРАНЦИЯ:
харылзаалар быжыгып турар

ПАРИЖ. Совет-француз төөгүлүг Декларацияга база ССРЭ-ниң болгаш Францияның арызынга эртем-техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салганының он чыл оюн байырлавышаан, бистиң чурттарывыстың аразынга, бистиң улустарывыстың аразынга янзы-бүрү талалыг харылзааларны калбартыр болгаш быжыглаар талазы-биле эрткен он чыл дургузунда дыка улуг орук эртингенин тодаргай көрүп турар бис — деп, француз хөй-нийтиниң көскү ажылдакчызы, «Франция—ССРЭ» нийтилелдиң күүсекчи президентизи Ги Дессон демдеглээн.

Миллион-миллион французтарның Совет чуртка, оон чедиишкиннеринге боттуг, ханы сонуургалы чылдың өзүп, Совет Эвилел-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың быжыг, доктаамал харылзааларын чайгылыш чок хөгжүдеринге француз улустуң чүткүлү өзүп турар деп, ол чугаалаан.

«Франция—ССРЭ» нийтилелдиң ажыл-чорудулгазы база ол дугайын тодаргай херечилеп турар. 60 чылдарның ортан үезинден бээр оон кежигүннериниң саны херек кырында ийи катап көвүдээн, а «Франция—ССРЭ» дээр каасталгалыг журналдың тиражы ийи катап көвүдээн. Совет улустуң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле, Совет чурттуң уран чурумалдыг көрүштүг чүүлдери-биле чоогундап барып таныжарын күзээн кижилерден чаа-чаа, чүс-чүс, муң-муң чагыглар нийтилелдиң аян-чоруктар бюрозунга ургулчу келир.

Хельсинкиге нийти-европа чөвүлел хуралының түңнелдери француз-совет найыралды болгаш кады ажылдажылганы калбартырының идепкейлиг талалакчыларының ажыл-чорудулгазын Францияга калбартырынга немелде идигни берип турар — деп, Ги Дессон түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

МУРНУУ-ЧӨӨН АЗИЯГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чинь БИА агентилелдиң айтырыгларынга харыы берип тура, амгы үеде Мурнуу-Чөөн Азияга ханы өскерлиишкиннер болган деп, онзалап демдеглээн.

Революсчу демиселге Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның улустарының тиилелгелери чаа байдалды тургузуп, ол девискээрде күштерниң депшилгүрүн тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал депшилге күштеринге ажыктыг кылдыр өскерткен. Ол тиилелгелерниң түңнелинде америк империализм кошкай берген болгаш дедир шывададыпкан. Ынчалзажок Фордтуң «Оожум океан доктриназы» Мурнуу-Чөөн Азияга АКШ-тың шериг күштерин хевээр арттырарының чаа аргаларын дилеп тыварынче угланган деп чүвени уттуп болбас. Бистиң девискээрниң улустарының бирги ээлчеглиг сорулгазы болза, неоколониализмге удур, АКШ-тың шериглериниң бүрүн үндүрери болгаш оон шериг баазаларын дүжүрери дээш, хамаарышпас чорукту, национал бот-эргени, бүдүн девискээрниг турар чорукту болгаш быжыг тайбыңны камгалаары дээш демиселди күштелдирери ол болур.

Вьетнам улус бодунуң бүгү күжүн, угаанын болгаш арга-мергежилин социалистиг төрээн чурттуң тургузуушкунунга берип турар. Ол чугула сорулганы күүсетпишаан, Вьетнамның улузу социалистиг бүгү чурттар-биле акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле быжыглап, Лаостуң болгаш Кампучияның улустары-биле акы-дуңма найыралдың база үр үелиг кады ажылдажылганың болгаш дузалажылганың харылзааларын калбартып турар деп, Нгуен Зуй Чинь түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

ГЕРМАН КОМПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. Герман коммунистиг партияның баштаар чериниң Президиуму Германияның Федеративтиг Республиказының чазааның чоокта чаагы медеглелинге хамаарыштыр үнелээшкин кылдынган медеглелди үндүрген.

Бир эвес федералдыг чазак ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында Москва керээзин чарганының түңнелинде таарымчалыг угланыышкынны алган харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринче белениң нийтизи-биле онзалап демдеглеп турар чүве болза, бир эвес таарымчалыг факторларны камгалап арттырарын болгаш улам ыңай хөгжүдериниң аргажок чугулазын ол чазак барымдаалап турар болза, бир эвес федералдыг чазак Совет чазак ышкаш, керээлиг кады ажылдажылганы калбартырының аргаларын ам-даа хөй кылдыр санап турар чүве болза, байыр чедирзе чогуур деп, Герман компартияның удуртулгазының медеглелинде чугаалаан.

Ынчалзажок Герман компартияның баштаар чериниң Президиумунуң демдеглээнин ёзугаар алырга, ГФР-ниң чазааның медеглелинде дыка хөй айтырыглар талазы-биле чурттуң тайбынга ынакшылдыг хөй-нийтизиниң деткимчезин ап шыдавас санал-онал база илергейлеттинип турар.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының, чепсеглениишкинниң дүжүрериниң, Совет Эвилел-биле болгаш социалистиг чурттар-биле чаагай харылзааларны калбартырының политиказын хандырар сорулга-биле күжениишкиннерни идепкейжидеринче Германияның Федеративтиг Республиказының демократтыг хөй-нийтизин Герман компартия кыйгырган.

(СЭТА).

МООЯ. Чурттуң 170 ажыг хоорайларын болгаш чурттакчылыг черлерин республиканың хамааты ужар чүүлүнүң шугумнары харылзаштырып турар.

ЧУРУКТА: найысылалдың Буянт-Уха аэропортунда.

МОНЦАМЭ—СЭТА-ның фотозу.

СЫНЫШ ДИВЕС ТУРА-СОРУК

РИМ, июль 5. (СЭТА). Хунтаның кара-бажыңында каш чыл улаштыр хилинчектеттирген чытса-даа Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалан чанын-сынын чок турушттуун болгаш кайгамчык эрес-маадырлыын көргүзүп турар деп «Коррьере делла сера» деп солуннуң итали корреспондентизи демдеглээн. Ол корреспондент чиле коммунистерниң удуртукчузу-биле ужуражып, оон-биле интервью кылыр аргалыг болган.

Луис Корвалан бодунуң эштериниң салым-хуузу дээш сагыш човап орар, а бодунуң дугайында шоолуг чүве чугаалаксавас деп, солун бижээн. Пиночеттиң чажыт полициязының агентилери патриоттарны эттеп-эриидеп, оларны кижи шыдажыр арга чок багай черлерде тудуп турар дээрзин Корвалан чугаалаан. Мээң эштеримден дыка хөй кижилерни шаажылал өрээлдеринче киирипкен. Мээң өңнүүм бир кижи кара-бажың эмнелгезинге Чилиниң Компартиязының ТК кежигүнү Луис Лопести көөр аргалыг болган. Шаажылакчылар оон кулаанын дажын чара шаапкан, оон мага-боду хан-кучук, эңмежок сорбулар-биле шыптынган болган. Өске-даа патриоттарны ынчаар шаажылап турар.

Хунтаның калчаалыг чоруунга удур шимчээшкинни калбартыры эргежок чугула деп, Л. Корвалан демдеглээн. Өлүрүкчү идегеттер боттарының бужар-чүдек үүлгедиглерин бо хүннерде-даа фашистиг эргилдениң баштайгы хүннеринде кылып турганы хевээр уламчылап турар дээрзин бүгү делегей билген турар ужурлуг.

Сөөлгү үеде кара-бажың ажылдакчыларының шаажызы өскерилгенин элдептиг турду. Биске экпеп турар чемин кижи чип болур, амдайныг апарган. Эмчи дузаламчызы херек эштерге эмчиден бээр кыйгыртып эккелген. Америк күрүнелер организациязының чиңгине секретары бистиң байдалывыс-биле таныжып көөр деп турар чүве-дир. Бо каш чылдар дургузунда бистиң хилинчектеттирип чыдар черивистиң кижи амыдыраар аргажок багайы каракка белен көзүлбезин дээш Пиночет кажарлап турары ол-дур.

Аңаа болгаш өске-даа патриоттарга удур суд хераан хунта кодурер деп турарының дугайын чугаалааш, Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары бисти чаңгыс-даа катап байысаваан деп демдеглээн. Фашист хунтаның белеткеп турар суд шииткели дээрге херечи-даа, камгалакчы-даа, харын-даа буруудаттырып турар кижилер безин чок хоозун херек-тир деп, Л. Корвалан чугаалаан.

Демократтыг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаар

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чурттуң президентизин соңгааның түңнелдерин анализтээн редакция чүүлүнге Португал Компартияның органы «Аванте» солун: республиканың президентизин соңгууру дээрге чуртка демократтыг ёзу-чурумну тургузарынга база быжыглаарынга база бир чугула базым-дыр деп бижээн.

Парламент болгаш президент соңгулдаларының янзы-бүрү талаларын сайгарып тура, апрель 25-те болган парламент соңгулдазынга ПКП чөөн политиктиг күштерниң хөй бадылаашкынны алырын чедип алырының болгаш чөөн чазакты тургузарының лозуңнун илип үндүрген.

Парламент соңгулдазының түңнели билдингир болган: республика хуралынга социалисти партия биле Коммунистиг партияның алган депутат мандаттарының саны болза ПКП-ның ылап-ла киржилгези-биле чөөн чазакты тургузарынга четчир турган. Ындыг чазак чурттуң конституциязының болгаш революцияның хөгжүлдезиниң үезинде көрдүнген политиктиг, социал, экономиктиг болгаш культура талазы-биле чаартылгаларны эчизинге чедир боттандырып шыдаар турган ийик деп, «Аванте» уламчылап бижээн.

Президент соңгулдазын анализтеп тура, ук соңгулда чаңгыс-бир кижиниң соңгууру турган-дыр, ынчаарга ол дээрге кайы-бир политиктиг партияның эрге-ажыы дээш хөй бадылаашкын алыр дээш эвес-ле болгай деп, «Аванте» айыткан. Соңгулда кампаниязының үезинде барыын күштер оон мурнундагы айтырыгларын чаар дээш бүгү чүүлдерни кылган. Антикоммунистиг кампанияның башкарыкчылары президент соңгулдазы биле парламент соңгулдазының аразында ылгалды шууг мыттавайн эрттирип турар. Олар харын Компартияның төлээзи президент болбаан деп чүвени долгандыр хөй чулчуруушкуннарны кылып турар. Португал улус соңгулдага боттарының хөй бадылаашкынын кымга бергенин билдингир, ол дээрге португал улус чөөн чазак дээш, аңаа Компартия кирген турары дээш бадылаашкыннар болур.

Ажылчы чоннуң болгаш демократтыг күштерниң чаңгыс эви — барыын күштерден илереп турар фашизмниң айылынга удур демиселдиң эргежок чугула негелдези болур деп, Компартияның органы түңнелинде бижээн. Республиканың президентизинге соңгуткан генерал Эанеш конституцияны камгалаарын болгаш ону бүгү хамаатылар сагаан турарын хандырарын аазаан. Ол кол принциптерни барымдаалап тургаш бистиң демократиявысты болгаш бистиң революциявыстың эрге-ажыы дээш ажылдап болур деп, солун демдеглээн.

ИКП ТК-ның пленуму

РИМ. (СЭТА). Маңаа Итали Коммунистиг партияның ТК-зының пленуму болуп эрткен. ИКП-ның удуртулгазының кежигүнү Дж. Кьярмонте Италияда политиктиг байдал болгаш парламент соңгулдаларының соонда оон перспективаларының дугайында илеткел кылган.

«Эрткен парламент соңгулдаларынга Компартияның чедип алганы улуг тиилелгезиниң түңнелдерин барымдаалап, ИКП Италияның мурнунда тургустунган айтырыгларны боттуг шиитпирлээриниң угланыышкыны-биле хөделир ужурлуг» деп, пленумнуң хүлээп алганы резолюцияда айтып турар.

Ажылчы чоннарның калбак массаларынга, чурттуң бүгү демократтыг болгаш антифашистиг күштериниң ортузунга ИКП-ның саналдарын болгаш инициативаларын идепкейлиг тайылбырлап киирилерин бүгү партия организацияларынга пленум сүмелээн. Ол саналдар дээрге ук күштерниң аразынга политика талазы-биле чөпшээрежилгени болгаш кады ажылдажылганы чедип алырының дугайында чорук турар. Ол чорук Италияны кризистен уштурууңуң, оон экономиктиг, демократтыг болгаш нийтилел депшилгезиниң оруу-биле бурунгаарладырының сорулгазынга бараалгадыр ужурлуг.

ИКП ТК-ның пленуму Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязының дугайында резолюцияны база хүлээп алган. ИКП ТК болгаш ТКК Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының ажылының болгаш түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны кичээнгейге сеткил ханып хүлээп ап турар болгаш аңаа партияның делегациязының ажыл-чорудулгазын чүүлдүгзүнүп турар дугайын резолюцияда чугаалаан.

Мексиканың чаа президентизи

МЕХИКО. (СЭТА). Чагырыкчы институционнуг-революсчу партияның кандидады Хосе Лопес Портильо Мексиканың чаа президентизи болган. Баштайгы саналгалар ёзугаар алырга, соңгулдага киришкен соңгукчуларның бадылаашкыннарының аажок хөй нуруузун ол алган.

Хосе Лопес Портильо — 56 харлыг, юрист эртемниг, 1973 чылдың майдан 1975 чылдың октябрь чедир амгы чазакка саң болгаш күрүне чөөлиилииниң министри турган. Алды чыл хуусаада соңгуттурар президент хүлээлгезин ол бо чылдың декабрь бирден эгелеп күүседип кирер ужурлуг.

Бо чылын Лопес Портильонуң кандидатуразы бадылаашкын даңзызынга бир-ле дугаарында кара-чааскаан киирген. Национал хөделиишкин дээр консервативтиг партия оппозицияга тура иштинде чөрүлдээлериниң уламындан президент албан-дужаалга бодунуң кандидатуразын депшидип шыдаваан. Мексиканың Коммунистиг партиязы бодунуң кандидады кылдыр Валентин Кампуну адаан, ону чөөн үзелдиг күштерниң эвилелдежилгези деткээн. Ынчалза-даа федералдыг соңгулда комиссиязы ол кандидатураны албан хуузу-биле бүрүткевээн, ол чорукту Мексиканың Компартиязы ылгай көрген хемчег кылдыр санаан.

Чагырыкчы институционнуг-революсчу партия сенаттың чаа составын болгаш конгресстиң депутаттар палатазының кежигүннерин соңгуп турарының үезинде база хөй нуруузун алган.

Хайгааранчыларның бодалы-биле алырга, соңгулдага чоннуң идепкейи кошкак болган. Баштайгы санаашкын үезинде көөрге, бадылаашкынга бүгү соңгукчуларның барык 60 хуузу киришкен болган.

Чурттуң суд системазының ажылдакчылары Францияның төөгүзүнде бир-ле дугаарында ажыл соксадыышкынын эрттирген. Депшилгелиг үзел-бодалдарны барымдаалаан юристерни истеп-сүрүп турар кампанияның күштелиишкининге, оларның эргелеринге болгаш демократтыг хосталгаларынга халдаашкыннарга олар удурланыышкынын илергейлээннер.

ЧУРУКТА: шын шиидилгениң Парижте орду бажыңының чанында чеде берген юристерниң делегаттары боттарының негелдезин номчуп турлар.

Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Эрткен хонуктарның иштинде Ливанда байдал база катап чидигленген. Ливан найысылалдың мурнуу-чөөн талазында турар палестин дезикчилерниң Телль-Заатар деп лагеринге удур барыын үзелдиг христиан күштерниң каржы-дошкун халдаашкыннарының ужурундан чүнүң-даа мурнунда ол ындыг болган.

Барыын үзелдиг күштерниң лагерьинге аар үгер-боолар-биле болгаш минометтар-биле боолаашкынның түңнелинде ынаар Ливан Кызыл крестиниң дүрген дуза чедирер машиналары Телль-Заатарда балыгланган хөй палестин кижилер бар-даа болза, эртип шыдаваанныр. Суг болгаш эмнер чок болганындан чогуур дузаламчыны олар албайн турар. Бейрут ийи неделя иштинде суг болгаш электри чырыы албайн келген.

Июль 5-тиң хүнү 14 айлар иштинде уламчылап келген чуртта чепсектиг демиселдиң бүгү үезиниң иштинде эң-не хан төгүүшкүннүг хүннерниң бирээзи болган деп ливан парлалга бижээн. Шериг тулчуушкуннарының районунга 259 кижи өлүрткен болгаш 240 хире кижи балыглаткан.

Демисежип турар талаларның аразында боо-чепсектиг демиселди болгаш аткылажыышкыннарны күштелдиргени Бейруттан 25 км черде Софарга тайбынчылыгга талазы-биле конференцияның киржикчилериниң июль 5-те болур ужуражыышкынының соңгаарладырынга чедирген. Аңаа Араб чурттар лигазының комитединиң кежигүннери лиганың чиңгине секретары М. Рияд баштадыр, а ол ышкаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкиннериниң болгаш барыын үзелдиг партияларның төлээлекчилери киржир ужурлуг.

Дамаскыдан ливан найысылалга Ливияның премьер-министри А. Джеллуд чедип келген. Месилдежип турар талаларның аразында аткылажыышкыннарны соксадырын болгаш харылзааларны таарыштыр тургузарын чедип алыр дээш ол бодунуң күжениишкиннерин ургулчулаан. Аңаа чедип келгеш, Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң даргазы Я. Арафат-биле ол ужурашкан.

ЧЖУ ДЭНИҢ МӨЧЭЭНИ

ПЕКИН. (СЭТА). Аараанының соонда 90 харлыында ККП ТК-ның кежигүнү, ККП ТК-ның Политбюрозунуң Доктаамал комитединиң кежигүнү, УТБХ-ның Доктаамал комитединиң даргазы Чжу Дэ мөчээн. Ол дугайын июль 6-да Пекинниң радиозу дыңнаткан.

ДЭЭДИ ЭРТЕМНИ ЧЕДИП АЛГАН

Күрүнениң Кызылда педагогика институту—Тывада баштайгы дээди өөредилге чери. Институттуң белеткеп, доостурган хөй-хөй башкы кадрлары республиканың школа бүрүзүнде келир үениң хамаатыларын өөредир, кижизидер, амыдыралга белеткээр буянныг хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседип турарлар. Бо чылын институтту 260 ажыг кижи доозуп, школаларга орус дыл, литература, тыва дыл, литература, төөгү, физика, математика, химия, биология эртемнерни башкылаарының эргезин шудургу өөредилгези-биле чаалап алганнар. Доозукчуларның чартык кезии дээди эртемниг башкының дипломун ажылын ара кагбайн бот-өөредилге-биле чедип алган. Бот-өөредилгелиг студент Лидия Ендураева институтка өөредилгезиниң үезинде бодунуң тергиин эки белеткелдиин, өөредилгеге салым-чаяанныын, тура-соруктуун көргүзүп келген болгаш күрүне экзаменнерин кончуг эки дужаагылааш, институтту тергиин дооскаының дипломун алган. Физика-математика факультединиң доозукчузу Олег Шужин база ындыг дипломга төлептиин бадыткаан.

Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек школазының башкызы Шома Даржай, профтехөөредилге системазының башкызы Дагба Моңгуш олар бо чылын төөгү-филология факультедин дооскаш, ийиги дипломнарны алганнар. Ол чүл дээрге, эштерниң эртемче сонуургал дивес чүткүлүнүң херечизи. Кызыл-Мажалык болгаш Тожунуң Ырбан ортумак школаларының башкылары Татьяна Куулар биле Любовь Ненечко болгаш өскелер-даа бот-өөредилге-биле институтту эки доосканнар.

Институтка шуут өөренип доосканнар Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозундан республиканың школаларынга ажылдаар дужаалдарын алгаш, амыдыралдың делгем агымынче шымнып кирип, институтка чедип алган билиглерин бичиилерге дамчыдар, оларны коммунизм тургузукчулары кылдыр кижизидеринге төлептиг үлүүн киирип эгелээрлер. Биология-химия факультединиң эки өөредилгелиг, үлегерлиг сагылга-чурумнуг, хөй-ниитичи идепкейлиг дооскан Эрна Дайс, Татьяна Шойдак олар Каа-Хемниң Көк-Хаак, Улуг-Хемниң Арыг-Бажы школаларынга барып башкылаар дужаалды алганнар. Физика-математика факультединиң эки доозукчулары Татьяна Мордвинцова, Нина Лакпар Хову-Аксы ортумак школазынга, Мария Конгар Чөөн-Хемчикке башкылап ажылдаарлар.

Кызылдың педагогика институдунуң доозукчуларынга дипломнарны тыпсырынга тураскааткан байырлыг хуралга институттуң ректору Х. С. Алдын-оол болгаш факультеттер аайы-биле экзаменнерниң күрүне комиссияларының даргалары доозукчуларга байыр чедирип чүве чугаалааш, институттуң доозукчузу атты бедик эдилеп, эртем-билигни чоңга калбаа-биле нептередирин, коммунистиг үзел-бодалды аныяктарга сиңниктирерин, ажыл, амыдыралга кезээде үлегерлиг болурун чагааннар.

ЧУРУКТА: Кызылдың педагогика институдунуң ректору педагогика эртемнериниң кандидады Х. С. Алдын-оол дипломну тыпсып тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЕЛЕФИЛЬМНЕР ФЕСТИВАЛЫ

ТАЛЛИН. Телевидение фильмнериниң июль 5-те ында ажыттынган Бүгү-эвилел фестивалының лозуңу «Кижи болгаш далай» болган. Ында «Экран» деп чогаадыкчы каттыжыышкын, эвилелдешкен республикаларның, областарның болгаш крайларның телестудиялары, а ол ышкаш уран чүүл кинофильмнериниң элээн каш студиялары киришкен. Далайның ажыл-ишчилеринге тураскааткан документалдыг, уран-чечен болгаш музыкалыг ленталарны олар эккеп көргүскеннер.

(СЭТА).

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Бо чылдың июнь 21—25 хүннеринде ССРЭ чогаалчыларының VI съездизи Кремльдиң Улуг ордузунга болуп эрткен. Аңаа СЭКП ТК-ның Чиугине секретары эш Л. И. Брежневке баштадыр Политбюро кежигүннери киришкен. Ол чорук болза совет литература болгаш уран чүүл дугайында партияның ада сагыш салыышкынының чайынналчак херечизи болур. Ол ышкаш съездиге 30 ажыг чурттарның — акы-дуңма социалистиг чурттарның чогаалчылар эвилелдериниң болгаш Европа, Азия, Африка база Америка чурттарының делегацияларының келгени, делегейниң литература организацияларының төлээлекчилериниң киришкени—совет литератураның бүгү-делегей ужур-дузазын, ооң бурунгаар депшилгелиг литератураларга кээнчаар-даа аажок улуг салдарлыын болгаш өөредиглиин бадыткап турар.

Бисте литература чорудулгазы делгем болгаш шапкын хөгжүлделиг. Бешки болгаш алдыгы съездилерниң аразында литератураның бүгү-ле хевирлеринге чаа чогаадыкчы дилээшкиннер тывылган болгаш принципиалдыг чедиишкиннер чедип алдынган. Совет чогаалчылар боттарының чогаалдары-биле коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң херээнге улам-на улуг үлүг-хуузун киириштирип турар. К. Симоновтуң, А. Чаковскийниң дайын эпопеялары, И. Мележтиң «Полесск дончулалы», Ю. Бондаревтиң «Изиг хары» болгаш «Эриг», А. Нурпеисовтуң, С. Залыгинниң, С. Сартаковтуң, М. Прилежаеваның... төөгү-революсчу романнары, Ф. Абрамовтуң, М. Алексеевтиң, Ш. Рашидовтуң Б. Полевойнуң, А. Кешоковтуң, О. Гончарның... дайын болгаш дайын соолундегги үелер дугайында романнары, Ч. Айтматовтуң, Г. Троепольскийниң, В. Быковтуң, А. Алексинниң, В. Распутинниң, С. Баруздинниң, Ю. Нагибинниң тоожулары, Г. Радовтуң, М. Шагинянның, Н. Грибачевтуң, Ю. Жуковтуң, А. Коптяеваның... очерктери, памфлеттери, М. Луконинниң, А. Бижаның, Р. Гамзатовтуң, Е. Евтушенконуң, Д. Кугультиновтуң, Е. Долматовскийниң, А. Межировтуң, Б. Олейниктиң, А. Хазаринниң... шүлүктери—совет литератураның шылгараңгай чедиишкиннери болур.

Тоску беш чылда бистиң чуртка чечен чогаалдың болгаш уругларның (Роман-газета-биле кады) 38111 аттыг номнарын 3004675 муң тираж экземплярлыг үндүрген. Азы 8-ки беш чыл-биле деңнээрге ол 8,2 хуу өзүлдени алган. Тоску беш чылда шилиттинген чогаалдар чыындызын үндүрери улам-на көскү черни ээлээн. 1971—1975 чылдарда чурттуң ном үндүрер төп черлери 85 шилиттинген чогаалдар чыындызын 408 томнар кылдыр үндүрген, оларның 21-и ада-чурт классиги, 11-и даштыкы, а 53-ү совет чогаалчыларның чогаалдары боор турар.

ССРЭ чогаалчыларының VI съездизинге 569 делегат соңгуттурган турган. Оларның 542-зи съездиниң ажылынга киришкен. Бир эвес бешки съездиге чогаалчылар Эвилелиниң кежигүннери 7290 турган болза, алдыгы съездиге 7942 кижи чедир өскен. Делегаттарның аразында 43 херээжен, 524 эр улус бар.

VI съездиге 45 дыл кырынга бижип турар 48 национал делегаттар чыглып, совет литератураларының чугула болуушкуннарын, чорудулгаларын болгаш сорулгаларын 10 комиссияларга болгаш хуралга чугаалажып, 233 кижи санал берген. Совет литература бүгү-ле дазыл-дамыры-биле чоннуң амыдыралынче ханылап кирген, ооң-биле сырый харылзаалыг.

Амгы литератураның маадыры—бедик политиктиг медерелдиг кижи болур. Ооң сагыш-сеткил чүткүлү ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүмнерин, келир үе дээш харысалгазын медерел билири-биле, бүгү улустуң аас-кежииниң дугайында сагыш салыышкын-биле илереттинип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге партия ТК-ның Отчёт илеткелинге амыдыралдың девиин-биле уран чүүлдүң шапкын байып, культураның үнелиг чүүлдеринче хөй сая ажылчы чоннуң улам чоок хамаарылгалыг болуп турарын онзалап демдеглээн. Ол чүл дизе, бир чүүлүнде, литератураның болгаш уран чүүлдүң мастерлеринге партияның ханы идегелинге үндезилеттингени, партия-биле чогаадыкчы интеллигенцияның аразында таарымчалыг харылзааларының быжыккаңы болур, ийиде, партийжи принциптерни чогаалчыларның ханы медерел билгени-биле бистиң литератураларның идейлиг уран-чечен үндезиннериниң кедилиг тургустунганы, ооң социал-чаңчылдыг сорук кириишкиннериниң байдалын тодарадып турар марксисчи-ленинчи мировоззрениезиниң быжыккаңы болур, үште, уран-чечен ниитиирлээшкиннерни шилип алырын болгаш чогаадыкчы дилээшкиннерниң делгемин болгаш дидимин, арга-аяннарның болгаш хевирлерниң янзы-бүрүзүн, литератураның бөдүүн, хирелиг чорууңга, ооң схематизминге удур демиселдиг илередип турар коммунистиг идеалдарга хамаарыштыр амыдыралды уран-чечен арга-биле идепкейлиг билип ап турары болур. Бо талазы-биле чугаа съездиге онза күштүг-биле тургустунган болгаш тодаргай бадыткалды алган.

Бо чүүлдүң автору ССРЭ чогаалчыларының алдыгы съездизиниң ажылынга киржип, тыва литератураны төлээлээр аас-кежиктиг болган. Тыва литература соолгу беш чылда база-ла бодунуң өзүлдезиниң талазы-биле херик-базымнарны кылганын медерел билири өөрүнчүг. Съездиге болган улуг чугаа болгаш ооң хүлээп алганы резолюциязы бүгү совет литератураган ышкаш, тыва литератураның мурнунга өндүр-чаагай сорулгаларны, чогаалчыларга бедик негелдени салып, амгы үеге төлептиг чогаалдарны тургузарын айыткап. Ону удуртулга болдуруп, моон соңгаар чаа күш, энергия болгаш сорук кириишкин-биле ажылдаар ужурлуг бис.

О. СУВАКПИТ.

ССРЭ чогаалчыларының VI съездизиниң делегады.

КЫРГЫС ССР. Иссык-Кульда чайгы сезон эгелээн. Чурттуң Эвилелдешкен бүгү-ле республикаларындан 200 муң кижини дыштанылга бажыңнары, санаторийлер, пансионаттар хүлээп алыр. «Кыргыс далайның» эриктеринде хөй каът чаа-чаа корпустарны тудуп тургускан, олар ам-даа улам өзүп калбарар.

Узбек суур Газлиден келген, чер шимчээшкининиң халавынга таварышкан бичии уругларны Иссык-Кульга эптиг ээлдек хүлээп алган. Чүс хире оолдар болгаш бичии уруглар эң эки лагерьлерге халас путёвка-биле дыштанырлар.

ЧУРУКТА: Кыргыс университеттиң студентизи, Панфилов аттыг пионер лагериниң вожатыйы З. Абдулабекова узбек уруглар-биле кады олур.

Н. ЖИГАНОВТУҢ фотозу.

Олимпиада—чүгле олимпийжилерниң эвес

Чайгы олимпий оюннарының эгелээринге чедир ийи неделя-даа четпес үе арткан. Мөнреальда спортчу «суур» ооң баштайгы киржикчилерин —ГДР-ниң, Великобританияның, Францияның, Норвегияның, Чаан Сөөгү Эриктиң, ССРЭ-ниң... спортчуларын хүлээп ап эгелей берген.

Москвадан эштикчилер, футболистер, адыгжылар, парустуг болгаш эжиништиг хемежилер, чадаг-тергежилер ужуп чорупкан. ССРЭ-ниң шилиндек командазының чамдык кежигүннери маргылдааларда киржип эгелей берген. Чижээлээрге, Куйбышев чурттуг чадаг-тергежи Александр Аверин Монреальче Белградтан чоруур. Бо хүннерде ол Югославияга эрткен чадаг-терге чарыжынга киржип, 10 хүн үргүлчүлээн маргылдааны хөй кезиинде баштап келгеш, тиилекчи болган.

Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазы Монреальче бар чоруй АКШ-ка үш оюн ойнаар. Оларның ийизин Америкада аалдап чоруп турар ГФР-ниң чемпиону «Боруссия» команда-биле ойнаар.

Монреальче баарының мурнунда чамдык спортсменнер делегей рекордтарын тургузуп база четтиккилээн. 34 харлыг болгар кыс Ивана Христова июль 3-те ядропу 21 м 87 см чедир октаан. ГДР-ниң спортсмени Марианна Адамның май айда тургускан рекордундан 20 см ажа бергени ол. А ооң эртенинде Христова ол рекордунга 2 см база немээн.

76 чылдың совет олимпийжилери чорупкан, а 80 чылдың олимпийжилери стартче үнүпкен. Львовта алды муң ажыг аныяк спортчуларны чыып эккелген Бүгү-эвилелдиң школачыларының спартакиадазын канчап келир үениң олимпийжилериниң көржү деп болбазыл. Ында оларның эргезинде эң тергиин дээн спорт базаларын берген, оларны маргылдааларга бедик мергежилдиг тренерлер белеткээн, а оларның маргыжын дуржулгалыг судьялар шиндер. Спартакиаданың баштайгы алдын медалын Узбекистанда Навои хоорай чурттуг 16 харлыг школачы Лида Черткова алган. 100 метрни ол 1 мин. 1,6 секундада эштип эрткен. Оолдардан ол хемчээлге Бобруйскиден келген Сергей Лазо кымга-даа аштырбаан—54,3 секундада эжинген.

Школачыларның спартакиадазы олимпиада-биле кады чергележип, «олимпийжилер бистиң аравыста» деп кыйгырыгның ада-биле эртери база онзагай утказыг.

Спортчу амыдырал олимпиада үезинде шыжыңның баар деп бе? Чок. Хөй-хөй хоорайларга «Олимпийжи чыл — чүгле олимпийжилерниң эвес» деп кыйгырыглыг массалыг маргылдаалар эртер.

Чижээлээрге, Макеевканың С. М. Киров аттыг металлургия заводунуң бүгү цехтериниң болгаш киддистериниң ажыл-ишчилери заводта чаңчыл болган ГТО комплекизиниң спартакиадазының стартынче үнер.

Кадыкшылдың болгаш могаг-шылаг чогунуң демдээ—ГТО демдээн Донецк областа ниитизи-биле ам безин миллион ажыг кижи хорээнде кадаан.

Олимпийжи сезонда элээн хөй спортчу баазалар ажыглаалга кирер. Федоров мугулдурунуң Амур өөжүнде парустуг болгаш эжиништиг хемелерниң Ыраккы Чөөн чүкте эң-не улуг баазазының тудуу бо хүннерде доозулган. Амур өөжүнүң эрии — владивостокчуларның дыштанырынга ынак чери. Борта сугнуң спортчу маргылдаалары, регадалар эртип турар.

«Труд» ниитилелдиң эжиништиг хемелерге чаа баазазы—залдарлыг, ойнаар шөлдерлиг бүдүн спортчу комплекс.

А. НИКОЛАЕВ.
(СЭТА).

Телевидение

ИЮЛЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—**«Частың он чеди шиизи».** Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.
9.10—**«Авамның школазы».** Өңнүг.
9.40—**«Бойдус-биле таныжылга».** Өңнүг.
10.05—**«Танцының угаазылалы».**
10.50—11.00—Чапсар.
11.10—**«Уругларның музыка театры».** Өңнүг.
12.55—Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы.
13.50—**«Спортлото»** тиражы. Өңнүг.
14.00—**«Частың он чеди шиизи».** Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.
15.10—П. Чайковский. **«Ромео биле Джульетта».** Увертюра — фантазиязы. Өңнүг.
15.30—**«Караңгының имири бисти согурартпас»** деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. ГДР.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—**«Үе».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—**«Пароль херээ чок».** Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.
18.55—Телемедээлер.
19.10—**«Саян тайгазының аңныыржылары».** Документалдыг фильм.
19.30—**«Алий диптиң төвүнде».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—**«Частың он чеди шиизи».** Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.
21.30—**«Караңгының имири бисти согурартпас»** деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. ГДР.
22.50—М. Рейзен ырлаар. Өңнүг.
23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23, өске арткаңнарынга 23—28 градус изиир.

Кызылга эдир булуттаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 25—27 градус изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Тываның хөгжүмшии театрынга

ИЮЛЬ 9-ТА

Ленинградтың күрүнениң академиктиг комедия театрының кол режиссёру В. С. Голиковтуң тургусканы

Н. ГОГОЛЬДУҢ

„РЕВИЗОР"

деп шиизиниң тыва дылга баштайгы көргүзүү болур.

Шиини эгелээри 19 шакта, касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Чаанга оркестрлиг аялга»** 10.00, 16.20, 20.50, **«Ырлыг-шоорлуг ужуралдар»** 12.40, 14.30, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Гане Рёкле болгаш аза»** 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, **«Салым-хуу»** 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ооң амыдыралында эрлер»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Индей Джонуң олгени»** 15.00, **«Сен чогуңда»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Ада-өгбелерниң кыйгызы»** 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

Кызылдың КАИ-зиниң Кызыл-оол Кыргысович Моңгуш-оолга 1968 чылдың февраль 1-де тывысканы № 083606 чолаачы шыңзылгазы читкен. Ону ам күш чок деп санаар.

Бойдус — бистиң өңнүүвүс

ЭКИ СЕТКИЛ ДЭЭШ... ТОРГААЛ

Бо төөгү Николаев областың Добрая Криница суурга болган. Ол суурнуң ады безин ында чурттап турар кижилерниң чаагай, ажык сеткилдиин бадыткап турар.

Эрткен чылын чайын совхозтуң механизатору Г. Д. Антоша ээп ховулап чоруп ора, орук кыдыында бир кижиниң бастырып каапканы мыйгаанга таваржы берген. Кээргенчиг ол амытан тереңсиген аразында чыткан. Ону бастырган машинаның изи илдеңи-биле көзүлген. «Хөөкүйнү, канчап оелап, былдап шыдавайн барган анчыгаш боор? А өлген чыдагааны бо ышкажыл, оглун каап шыдаваан-дыр». Шынап-ла ооң чанында төрүттүнге-ле 2—3 хире хонган оглу база чыткан. Ол муң-не дириг болган.

Тараажының сеткили бичии оожургаан. Оода чаш төлдү камгалап алырынга ол өөрээн. Григорий Дмитриевич ону оваарымчалыг алгаш, совхоз ажылчыны, бойдуска ынактарның бирээзи, штаттан дашкаар егерь М. И. Богатыйга аппарып берген.

М. Богатыйның бажыңынга ол мыйгак оглу шак ынчаар артып калган. Олар ону Стрелка (Согунчугаш) деп адап алганнар. Хөй-даа эвес үе иштинде ол өзүп, чаражы кончуг анчыгаш апарган. Бодунуң эмы-тынының алыкчыларынга ол аажок чаңчыккан болгаш олардан бир базым безин чыда калбас чораан.

Бо төөгүнү моон-биле доозуп каап болур турган бис. Ынчалза-даа дараазында болган элдептиг чорук мону уламчылаар ужурга таварыштырган. Ол мыйгак оглунуң дугайында Николаевтиң ыяш ажыл-агый эргелелиниң удуртукчулары билип каапкан.

— Ам-на туттурдуң бе, тотчегленчи?—деп, бир дарга алгырган.

— Ону торгаар херек—деп өскези чугаалаан.

Шак ынчаар 46 дугаарлыг шиитпир үнген. Ында: «Хамааты Богатый Михаил Иванович 1975 чылдың чайынындан эгелеп черлик мыйгакты бажыңынга тудуп турган. Ол чорукту аңнаашкын дүрүмүн каржызы-биле үрээн деп санааш 90 рубль түңнүг акшачы аңаа төлетпишаан, 30 рубльге база торгаар».

Болган херекти эчизинге чедир көрбейн, бойдуска ээзулуг ынак кижини шак ынчаар тотчегленчилерниң одуруунга кирип салып каан. Эки сеткил дээш ол кижиге хемчег хүлээткен.

Черлик аңнарны чөпшээрел чокка дузактап, оларны бажыңга тудар чорук хоойлу ээзугаар хоруттунганы шын. А айыылга таварышкан аңнарны канчаарыл? Салым-хуузу шиитпирлезин дээш ол черинге каап тар бе? Бойдус байлаан камгалаар талазы-биле хүндүлүг хүлээлгезин кижи бүрүзү мындыг таварылгада күүседир эвес ирги?

Чок, М. И. Богатый аңчыгашты бойдустан «былаап» албаан. Мырыңай олурунуң кырында келгээн мыйгак оглун ол ажаап-тежээп, доруктурган. Ол дугайында Баштап районнуң аңныыр чөвүлелиниң даргазы А. Е. Леопенко, «Добрая Криница» совхозтуң аңчылар коллективиниң даргазы А. М. Кузнецовтуң болгаш совхозта парторганизация секретары, кода Советтиң депутады А. Ф. Ситниченко оларның ат салган актызында база айтып турар.

— М. И. Богатыйга хемчег хүлээткен чорук үндезиннигбе?—деп, районнуң аңныыр чөвүлелиниң даргазы А. Е. Леопенкодан айтырдывыс.

— Чок—деп, ол харыылады.—Михаил Иванович ээзулуг бойдуска ынак кижиниң үлегерин көргүскен. Аңаа четтирдим дээр ужурлуг бис.

— Чурум үрээшкин болган бе?—деп Москваның зоопарк директору И. П. Сосновскийден, М. И. Богатыйның чагаазы-биле таныштырып тура айтырдывыс.

— Элдеп чүве-дир аа—деп, Игорь Петрович ийи холун чада тутту.—Бичии кижилер хамаан чок, улуг улус безин балыгланган аңчыгаштарны эккеп, ажаап-тежээп турар чоруктар бистиң ниитилелде ковей болгай.

Редакцияга кээп турар чагааларда бичии кижилер боттарының азырап өстүргени, ажаап-тежээгени чалгыны үрелиг турган куштуң, дээрбедекчи куштап камгалап алганы койгунуң дугайында болгаш өске-даа таварылгаларны сеткил-ханыышкын-биле бижип турар. Бисти долгандыр турар бойдустуң каас-чаражы ол чаштарны чымчак сеткилдиг болурунга, бойдуска ынакшыырынга өөредип турар болгай. Олар янзы-бүрү хевирниң тотчегленчилеринге кээргел чоктар.

Бистиң ажы-төлүвүстү эрте-чажындан тура амытаннар делегейиниң маадырлары—кортук койгун, кажар дилги, көк бөрү, дагыр буттуг Мишка-адыг болгаш өске-даа аңнарның хүрээлеңинге кижизидип турар болгай бис. Радионуң, телевидениениң-даа дамчыдылгаларын дыңнаарга, бичии чаптарының болгаш хөглүг аңчыгаштарның дугайында бо-ла чугаалап турар.

Бо үстүнде адаанывыс таварылганың соонда оглувуска азы уруувуска: «Айыылга таварышкан мыйгак оглунуң чаны-биле аңаа эрте бер, оон башка сени торгай бээр» деп чугаалап болур бис бе?

А. ВОРОБЬЕВ,
«Сельская жизнь» солундан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетиүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16331. ЧАГЫГ 1721.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС 01086.